

Restant

XI (1983) 1 (Voorjaar/Spring)

Overdruk-Offprint

ENKELE OPMERKINGEN OVER HET BETREKKELIJK
NIEUWE VAN MIJN FILOSOFISCHE AANPAK.
(Een antwoord op Leo Apostel)

Rudolf BOEHM
p/a R.U.G.-Seminarie voor
Moderne Wijsbegeerte
Blandijnberg 2
9000 Gent
belgië

Ik ben dankbaar en blij dat Leo Apostel zich de moeite heeft getroost zo uitvoerig metakritisch in te gaan op mijn ontwerp van een *Kritiek op de Grondslagen van Onze Tijd*. Ik heb daarom zoveel ik kon bijgedragen om de publikatie van zijn omvangrijk stuk mogelijk te maken om het ook voor anderen toegankelijk te maken. Ik zal er niettemin niet even uitvoerig op antwoorden. Dit om twee redenen. Ten eerste zal de lezer die geïnteresseerd is in kritische vragen betreffende de grondslagen van onze tijd toch niet gewoon mijn repliek naast het betoog van Leo Apostel kunnen leggen, maar zal hij er niet aan voorbij komen dit betoog naast mijn boek zelf te leggen. Nu bevat het stuk van Leo Apostel wel enkele foutieve opmerkingen (voornamelijk op het gebied van de geschiedenis van de wijsbegeerte waar zeker niet zijn grootste sterkte ligt) en een aantal twijfelachtige beweringen, vooral achter zeer juiste en moeilijke betwistbare beschouwingen waar veel uit te leren valt. Maar de eigenlijke vraag is te weten of, en in hoeverre die - op zich juiste - beschouwingen in verhouding tot de stellingen van mijn "Kritiek" *relevant* zijn, m.a.w. of mijn kritische beweringen door de vraag geraakt worden of Leo Apostels beschouwingen al dan niet juist zijn. Dát vooral zal de lezer moeten nagaan. Wat mij betreft moet ik bekennen dat me voorkomt - en dit is de twee reden waarom ik van een meer uitvoerige stellingname afstand doe - dat wat ik beweer nauwelijks door Leo Apostels opmerkingen echt getroffen wordt. Ik denk daarom het meest nuttig gebruik te kunnen maken van de bladzijden die *Restant* me vriendelijk ter beschikking stelt, door op dit vraagstuk van de "relevantie" zelf iets meer principieel in te gaan.

De grootste moeilijkheid in het debat tussen Leo Apostel (en anderen) en mij lijkt me te zijn dat het niet te beslechten valt tenzij dat men zich van meet af aan een nieuwe manier van denken en van argumenteren eigen maakt die ik in mijn "Kritiek" tracht te verwezenlijken, hoewel dat nog niet moet betekenen dat men dan ook op voorhand met al wat ik vertel akkoord moet gaan. Want mijn boek "pleit" niet enkel, "in konklusie", voor zo'n nieuwe manier van denken, maar past die vanaf de eerste bladzijden reeds toe. Vele lezers vinden dat ik, in mijn besluiten, het "alternatief" niet voldoende uitwerk. Maar die uitwerking is het boek zelf. Ik zoek er naar een nieuw soort kennis. het "alternatief" ligt, op de eerste plaats, in dit vlak van de kennis. Vele "alternatieven" zien bijgevolg mijn "alternatief" niet, omdat voor hen een alternatief "weten" geen "reëel" alternatief is. En vele konservatieven zien evenmin een echt alternatief omdat hen een andere soort kennis dan een wetenschappelijk-objektieve sowieso

uitgesloten lijkt. Wat dan toch in mijn betoog onmiskenbaar afwijkt van de traditionele normen van objectieve kennis, komt hen dientengevolge maar over als een "tekort" aan objectiviteit; terwijl het toch mijn bewering is dat een louter objectief kennisideaal, en dit op het plan van de kennis zelf, tekort schiet.

Ik had en heb het over een "nieuwe manier van denken en argumenteren"; welke dan? Een niet-objectieve. Dat betekent niet dat ik niet objectief waar vind wat objectief waar is. het betekent integendeel dat ik me niet tevreden stel met hetgeen enkel maar objectief waar is. Het betekent niet dat ik "afstand doe" van de inspanning om volstrekt objectief waar te zijn, het betekent dat ik meer beslissende vragen wil nagaan dan louter objectief kunnen beantwoord worden. Volkomen bewust wil mijn "Kritiek" een bepaald *perspektief* openen, gevestigd in een bepaald *gezichtspunt*, en de keuze van dit gezichtspunt *verantwoorden* - "motiveren" - door hetgeen in dit perspektief kan gezien worden en, volgens mij, moet gezien worden; in plaats van mij te laten opsluiten in de *onbeslisbaarheid* van een louter objectief standpunt en me veilig te stellen in zo'n afstandelijkheid t.o.v. alle echte beslissingsvragen. Elk van de hoofdstukken van mijn "Kritiek" wordt dan ook geopend en gesloten door paragrafen - ik noem ze "hoekparagrafen" - waarin de *keuze* van de besproken "getuigenissen" en het *perspektief* waarin ze besproken worden uitdrukkelijk en min of meer uitvoerig worden *gemotiveerd*. Die motiveringen hangen natuurlijk onderling met elkaar samen, maar zijn geenszins steeds dezelfde. Het valt mij zeer op dat Leo Apostel op die "hoekparagrafen" nergens ingaat. Hij izet blijkbaar eenvoudig niet waartoe ze dienen, wat nog een heel andere vraag is dan die of mijn motiveringen ook kunnen overtuigen ("juist zijn"). Hij blijft zich bijgevolg afvragen waarom ik dit en dat wél ter sprake breng, en dit en dat (wat voor hemzelf van belang is) niet. Over het algemeen veronderstelt hij dat ik "beelden" wil "ophangen", b.v. van de oudheid, van de middeleeuwen, van de moderne tijden, van de wetenschap, enz., en dan vindt hij dat ik "onjuiste" beelden ophang. Maar het ligt helemaal niet in mijn bedoeling "objectieve" en "volledige" beelden van wat dan ook op te hangen. Vanuit een objectief standpunt gezien, bedoel ik heel iets "minder". Maar die "beelden" zijn voorhanden, ze bestaan in niets meer en niets minder dan de volledige archieven (om met Michel Foucault te spreken) van ons kultureel verleden (monumenten, dokumenten, bibliotheken en noem maar op). Ik bedoel heel iets méér: de blik te openen voor hetgeen op doorslaggevende manier voor ons, voor de nu levende mensheid in haar historisch-feitelijke situatie, telt. (Ik minacht het werk van de archivisten niet: ik heb er zelf aan meegewerkt en werk er nog aan mee, in het Husserl-archief te Leuven). Een goed voorbeeld is wat Leo Apostel mijn "historisch idealisme" noemt en als zodanig bekritiseert. Ik ben inderdaad "historisch idealist" - in een zekere zin. Ik denk er natuurlijk niet aan het fundamenteel belang van de "materiële" bestaansvoorwaarden voor de mensheid te ontkennen: de "natuurlijke", de "technische", laat staan de "economische". Maar toch komt het er, óók in verband daarmee zelf, in de eerste plaats op aan wat van ons zelf afhangt, van ons eigen inzicht, van onze eigen beslissingen en daden; en we kunnen enkel iets veranderen aan wat steeds al heeft afgehangen van de mensen en hun eigen "ideeën" en oriënteringen. Wat dat betreft kunnen we vaststellen dat de Europeanen zich al te lang, in naam van ons objectief kennisideaal, bijna uitsluitend hebben blind gestaard op datgene wat inderdaad "natuurwetmatig" volstrekt afhankelijk van onze "ideeën" vastgelegd

is. (Waaraan dient toegevoegd dat de spanwijdte van hetgeen onafhankelijk van mijn eigen beslissingen doorwerkt steeds maar toeneemt in de mate dat ik van elke eigen beslissing afstand doe.) Mij komt voor dat Leo Apostel, omdat hij in principe blijft vasthouden aan het objectief ("teoretisch") kennisideaal, wel talrijke juiste opmerkingen kan maken, maar dat die m.b.t. mijn "kritische" bedoelingen voor een groot deel bijna onvermijdelijk irrelevant blijven, of dat tenminste de vraag van hun relevantie zelf niet beargumenteerd wordt.

Wellicht klinkt het een beetje onbescheiden als ik beweer dat "ik" een "nieuwe manier van denken en argumenteren" tracht in gang te brengen. Ik zelf ben de overtuiging toegedaan dat die manier niet zo nieuw is. Maar ook dat kan als een onbescheiden bewering overkomen, omdat het ook nog een interpretatie inhoudt van de laatste tweehonderd jaar geschiedenis van de Westerse filosofie, en wel een interpretatie die geenszins algemeen aanvaard is. (Terwijl het opnieuw niet erom kan gaan een "beeld op te hangen".) Kant zei dat we "het tijdperk van de kritiek" binnentreden zijn, dat het nodig was een "revolutie in de manier van denken" op gang te brengen, dat die revolutie erin bestond de prioriteit van de vraagstellingen t.o.v. de "juiste" antwoorden te begrijpen. Sindsdien staat inderdaad in het centrum van de grote wijsgerige werken eigenlijk de vraag wát de "juiste", de "hoorzakelijke", de "relevante" vragen zijn. Men kan de draagwijdte van die "omwenteling" duidelijk maken door gebruik te maken van Thomas Kuhns paradigma-koncept. In de grote filosofie sinds Kant rijst de vraag van de "paradigma-keuze" niet enkel gebeurlijk en noodgedwongen (zoals in de geschiedenis van de wetenschappen), maar onophoudelijk. De filosofen weten dat het bijna de enige en zeker de meest principiële vraag is, omdat alle discussie te laat komt, eens het paradigma (de vraag, het thema, het gezichtspunt, het perspektief) gekozen is (omwille van het door Kuhn beschreven verschijnsel van de "inkommensurabiliteit"). Lang vóór Kuhns bedenkingen hebben de grote filosofen van de 19de en de 20ste eeuw dan ook op het feitelijk plan bewezen dat een rationele discussie in het vlak van de paradigmakeuze perfect mogelijk is.

Ik zelf plaats me in de lijn van dit debat. Leo Apostel daarentegen voelt zich op dit terrein wellicht ietwat onwennig. Hij blijft een klassiek wijsgeer in de lijn van de vóór-kantiaanse grote wijsbegeerte die niet "enkel" vragen maar ook antwoorden wilde bevestigen en funderen en die dan ook nog in wedijver trad met de wetenschap (die inderdaad meestal niet "personeel" van haar gescheiden was). Men zal van mij niet veronderstellen dat ik daarom het werk van Leo Apostel als "voorbijgestreefd" of "onbelangrijk" zou beschouwen. Integendeel, hij is juist omwille van de traditie die hij verder zet zo'n waardevolle gesprekspartner voor mij. Het superioriteitsgevoelen van sommige zogezegd progressieven t.o.v. ons verleden is me volkomen vreemd. Dat oude samengaan van filosofie en wetenschap berust op het feit dat het proto-paradigma van de moderne wetenschap - het objectiviteitsideaal - zelf oorspronkelijk filosofisch is, wat Kuhn niet ziet, en wat hij nochtans van Kant had kunnen leren. De paradigma-konflikten die de moderne wetenschap heeft gekend waren uitsluitend van ondergeschikte aard (en geen "normal science"), en ze werden steeds beslecht op grond van het proto-paradigma "objectiviteit".

Op de laatste bladzijden van zijn betoog heeft Leo Apostel een poging gedaan om ook mijn eigen manier van denken historisch te situeren, en objectief beschouwd, zegt hij dingen die heel juist zijn over de bete-

kenis die enerzijds de ervaring met het Duits fascisme en anderzijds mijn vroege kennismaking met Heidegger voor mij hebben gekregen. Maar ook hier is hij, blijft hij, te objectief. Ik heb "onder het fascisme geleden". Maar niet in de louter metaforische betekenis dat ik "geleden" zou hebben onder het feit, dat ik dit verschijnsel heb moeten vaststellen en observeren; ik heb werkelijk onder het fascisme, door het fascisme zelf geleden (hoewel ik me op weinig daden van weerstand kan beroemen) zoals al de mensen die het toen meegemaakt hebben, en Leo Apostel ook.